

Celoživotné vzdelávanie v kontexte zákona

Boris Sloboda

Ivan Pešout¹

Úvod

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky považuje princíp celoživotného vzdelávania za dôležitú oblasť skvalitnenia vedomostného potenciálu, pričom je dôležité rozšíriť možnosti ďalšieho vzdelávania a rekvalifikácie predovšetkým strednej a staršej generácie, ktorá sa čoraz ťažšie uplatňuje na trhu práce. Práve celoživotné vzdelávanie s jeho flexibilitou k potrebám trhu práce bude tento problém riešiť. Podiel dospeljej populácie, ktorá sa ďalej vzdeláva, je v porovnaní so štátmi Európskej únie jeden z najmenších. Za hlavné prekážky dosiahnutia pokroku v tejto oblasti bola tradične považovaná relatívne nízka kvalita programov ďalšieho vzdelávania a neexistencia mechanizmu uznávania výsledkov ďalšieho vzdelávania pre potreby trhu práce. Z týchto dôvodov je potrebné vnímať celoživotné vzdelávanie ako systém vzdelávania, ktorý prostredníctvom ďalšieho vzdelávania umožňuje získať nové vedomosti, zručnosti a schopnosti doplnujúce a prehlbujúce tie, ktoré boli nadobudnuté v školskom počiatočnom vzdelávaní.

Hlavným cieľom zákona o celoživotnom vzdelávaní je preto vytvoriť predpoklady pre zabezpečenie fungovania ďalšieho vzdelávania ako súčasť celoživotného vzdelávania tak, aby sa zvýšila kvalita poskytovaného ďalšieho vzdelávania a umožnilo sa uznávanie výsledkov vzdelávania, ktoré vedú k dosiahnutiu čiastočnej alebo úplnej kvalifikácie. Zákon zároveň zavádza podporné nástroje na sprehľadnenie a sprístupnenie komplexných informácií o vzdelávacích možnostiach a potrebách pre občanov, aby sa mohli ľahšie uplatniť na trhu práce, čím do tejto legislatívnej normy integruje aj isté prvky celoživotného poradenstva.

Zákon o celoživotnom vzdelávaní č. 568/2009 Z. z. (ďalej aj „zákon“) nahradil zákon o ďalšom vzdelávaní č. 386/1997 Z.z. a rozvinul niektoré ďalšie inštitúty potrebné na zafin-

---

¹ Mgr. Boris Sloboda pôsobí vo funkcii generálneho riaditeľa sekcie pre celoživotné vzdelávanie ministerstva školstva Slovenskej republiky a Dr. Ivan Pešout vo funkcii riaditeľa odboru stratégie celoživotného vzdelávania ministerstva školstva Slovenskej republiky. Obidvaja sú hlavnými tvorcami zákona o celoživotnom vzdelávaní.

novanie systému celoživotného vzdelávania na Slovensku. V tom v čom nadviazal tento zákon na pôvodný, boli postupy a pravidlá v oblasti akreditácie vzdelávacích programov ďalšieho vzdelávania. Nový zákon tieto pravidlá spresňuje, inými slovami sprísňuje, ale predovšetkým obmedzuje rozsah oblastí a tém, ktoré zostanú predmetom akreditácie. Zákon prináša nový prvok do systému celoživotného vzdelávania a to je uznávanie výsledkov ďalšieho vzdelávania v oprávnených inštitúciách. Tento inštitút je možný iba na základe existujúcej národnej sústavy kvalifikácií, ktorú nový zákon detailne špecifikuje. Oba inštitúty majú odloženú účinnosť, keďže národná sústava kvalifikácií má byť napĺňaná prostredníctvom národného projektu z prostriedkov Európskeho sociálneho fondu a bez nej nie je možné začať proces uznávania výsledkov ďalšieho vzdelávania, ktorý je závislý od výstupov vzdelávania zadaných prostredníctvom kvalifikačných štandardov. Ďalšími podpornými inštitútmi, ktoré zákon zadal, sú informačný systém ďalšieho vzdelávania a monitorovanie a prognózovanie vzdelávacích potrieb. Oba podporné nástroje majú slúžiť predovšetkým ako poradenské systémy, ktoré sú nevyhnutnou súčasťou podpory celoživotného vzdelávania.

V čom spočíva kvalita vzdelávania?

Začať je možné trochu skeptickým záverom tohtoročnej svetovej konferencie k ďalšiemu vzdelávaniu v brazílskom Beléme, kde jej účastníci hneď na úvod skonštatovali, že v oblasti ďalšieho vzdelávania za uplynulé desaťročie sa toho neudialo mnoho, čo platí nielen pre harmonizáciu a koordináciu úrovní systémov ďalšieho vzdelávania v jednotlivých štátoch, ale aj pre kvalitu samotnú. Na druhej strane je ale možné výhľadovo konštatovať istý posun v chápaní otázky samotnej a to najmä vo vzťahu k zmene paradigmy, ktorá vďaka írskemu návrhu (a naopak, za hlasných protestov zástupcov Spojených štátov amerických) posúva vnímanie ďalšieho vzdelávania z oblasti voľne poskytovanej komerčnej služby do sféry verejného záujmu. Práve vďaka tejto, takpovediac filozofickej zmene pohľadu na ďalšie vzdelávanie, sa aj otázka jeho kvality dostáva do optiky siete sociálneho partnerstva tvorenej štátom, poskytovateľmi ďalšieho vzdelávania, zamestnávateľmi a samotnými účastníkmi ďalšieho vzdelávania. V rámci mikrokontextu je zase otázka zabezpečenia kvality vzdelávania v súčasnosti veľmi často pertraktovaná téma aj na úrovni členských štátov Európskej únie a niektoré predsednícke krajiny si zvolili kvalitu v určitom type vzdelávania za svoju prioritu. Aj napriek tomu ale ostáva faktom, že pri hľadaní princípov kvality vo vzdelávaní sa debaty na úrovni expertov končia s otvoreným koncom. Čo je teda dôležitejšie? Výsledok, proces, obsah alebo forma?

Spracovatelia zákona túto otázku analyzovali niekoľko mesiacov ba až rokov, aby našli vhodný kompromis medzi záujmami štátu, vzdelávacích inštitúcií, zamestnávateľov a nakoniec účastníkov vzdelávania. Všetky štyri strany tohto spolupôsobenia na kvalitu ďalšieho vzdelávania boli vypočítané a ich oprávnené požiadavky zapracované do zákona.

Z ohľadom na potreby štátu sa oproti starému zákonu podarilo naformulovať do paragrafov také ustanovenia, ktoré jednoznačnejšie definujú podmienky, za ktorých môže byť vzdelávací program akreditovaný. Sú nimi predovšetkým obsah vzdelávacieho programu, resp. presne definovaná cieľová skupina, ktorej je vzdelávací program určený. Veľmi dôležitou podmienkou je stanovenie štandardov pre odborných garantov a lektorov, ktorí zabezpečujú organizáciu vzdelávacieho programu. Práve tieto nároky na lektorov a garantov akreditovaných programov ďalšieho vzdelávania, domnievame sa, v budúcnosti prispievajú k profesionalizácii týchto činností vrátane vytvorenia štruktúr (komory lektorov ďalšieho vzdelávania, resp. asociácie lektorov ďalšieho vzdelávania), garantujúcich kvalitu poskytovaného vzdelávania za prísnejšie stanovených štandardov a nárokov na lektorskú činnosť. Ďalej sú v zákone stanovené povinnosti, ktoré musí vzdelávacia inštitúcia pri poskytovaní akreditovaného vzdelávacieho programu ďalšieho vzdelávania dodržiavať. A nakoniec, zákon stanovuje aj postupy, ktoré môže štát uplatniť pri nedodržiavaní podmienok, za ktorých bola akreditácia udelená.

Z pohľadu vzdelávacích inštitúcií sa princíp kvality sledoval predovšetkým z hľadiska jasnejších podmienok a rovnakých nárokov pri proces akreditácie ako aj pri poskytovaní akreditovaných vzdelávacích programov. Tieto nároky majú svoju formálnu, procesnú ako aj obsahovú dimenziu. Akreditované vzdelávacie programy majú podľa zákona o celoživotnom vzdelávaní ambíciu byť kredibilnejšie tak pre zamestnávateľov ako aj pre samotných účastníkov vzdelávania. Otázku, ktorú museli tvorcovia zákona nevyhnutne zodpovedať bola ne/potreba štátneho overenia kvality, teda akreditácie u tých programov ďalšieho vzdelávania, ktoré neobsahujú kvalifikačný obsah, resp. štandard a teda nesmerujú k výkonu pracovnej pozície na pracovnom trhu. V tomto smere, tak ako je už naznačené vyššie, zákon prísne previazal programy, ktoré je možné predkladať na akreditáciu na obsahový štandard vzdelávania definovaný národnou sústavou kvalifikácií.

Z hľadiska akreditácie jej formálnu stránku charakterizujú zmeny v nárokoch na personálne zabezpečenie odborných garantov a lektorov ako aj presnejšie definované povinnosti vzdelávacích inštitúcií pri poskytovaní akreditovaných vzdelávacích programov.

Tak garant ako aj lektor má presne stanovenú požiadavku na získaný stupeň vzdelania, na odbornú prax v príslušnom odbore ako aj lektorskú prax resp. vzdelanie v lektorských kompetenciách. Ak na tomto mieste hovoríme o kvalite a jej prínose pre vzdelávacie inštitúcie nesmieme zabudnúť ani na proces akreditácie, ktorý začína samotným podaním žiadosti o akreditáciu. Navyše aj *Informačný systém ďalšieho vzdelávania* (ďalej aj „ISDV“) sa výraznou mierou podieľa na skvalitnení procesu akreditácie tak v časti podávania žiadostí o akreditáciu ako aj v procese odborného posúdenia vzdelávacieho programu. Do tohto procesu sa v zákone a naň nadväzujúcej vyhláške podarilo zapracovať elektronické podanie žiadosti, ktoré skráti čas vybavovania žiadosti, čím nebude potrebné podávať žiadosti k určitému dátumu. Každá žiadosť bude posudzovaná individuálne a čas potrebný na jej vybavenie nepresiahne dĺžku 120 dní od jej podania ministerstvu.

Samotná informácia, ktorá bude prezentovaná v ISDV o akreditovanom vzdelávacom programe bude podávať viac dôležitých informácií o obsahu, cieľoch ako aj personálnom zabezpečení organizácie vzdelávania. Samotný informačný systém ďalšieho vzdelávania, ktorý predstavuje databázu akreditovaných vzdelávacích programov a jednak jeho prostredníctvom vzdelávacie inštitúcie komunikujú s ministerstvom, zvyšuje kvalitu informácií o vzdelávacích programoch, ktoré sú poskytované vzdelávacími inštitúciami. Potenciálny účastník vzdelávania sa v ňom dozvie pre koho je vzdelávací program určený a s akým výsledkom môže absolvent na konci počítať, kto vzdelávací program garantuje a ktorí lektori sa podieľajú na vzdelávaní. Tieto základné informácie budú postupne doplňované informáciami o mieste a čase začiatku vzdelávacieho programu a cene.

Z obsahovej stránky je nutné spomenúť zavedenie národnej sústavy kvalifikácií, ktorá sprehladní a stanoví záväzné štandardy pre vytváranie vzdelávacích programov vedúcich k čiastočným alebo úplným kvalifikáciám. V tomto ohľade je zavedenie národnej sústavy kvalifikácií a jej uplatňovanie pri akreditácii vzdelávacích programov vedúcich k čiastočnej kvalifikácii alebo úplnej kvalifikácii najdôležitejším krokom k sprehladneniu trhu so vzdelávacími programami ďalšieho vzdelávania. Ak sa totiž zdefinujú kvalifikačné štandardy pre väčšinu na Slovensku uznávaných a používaných kvalifikácií s orientačnými hodinovými sadzbami, nebude možné v budúcnosti „podliezať“ tieto nároky a poskytovať vzdelávací program v subštandardnej kvalite. Nakoniec i stanovenie minimálnych požiadaviek na odbornú spôsobilosť a lektorskú spôsobilosť odborných garantov a lektorov vzdelávacích programov sú krokom k sprehladneniu a zvýšeniu úrovne personálneho zabezpečenia poskytovaných vzdelávacích programov.

Ďalším podporným nástrojom, ktorý zákon definoval je systém monitorovania a prognózovania vzdelávacích potrieb. Tento nenápadný pokus ministerstva zdefinovať v spolupráci so sociálnymi partnermi krátkodobé a strednodobé trendy v zamestnateľnosti pre určité kvalifikácie bude ocenený práve vo vzťahu k potenciálnej ponuke vzdelávacích programov vzdelávacích inštitúcií. Dúfame, že tento nástroj zorientuje nielen vzdelávacie inštitúcie vo vytváraní nových a atraktívnych vzdelávacích programov a definícii cieľových skupín účastníkov ďalšieho vzdelávania ale bude motivovať aj účastníkov vzdelávania, aby si vybrali tie vzdelávacie programy, ktoré im čo najrýchlejšie umožnia zamestnať sa.

Z hľadiska účastníka vzdelávania je najdôležitejšie vnímať zvyšovanie kvality prostredníctvom obsahu prispôbeného výlučne potrebám trhu práce a pracovnej pozícii, ktorú bude po absolvovaní absolvent vykonávať. Zároveň však musí účastník vzdelávania vnímať kto garantuje program, kto ho vyučuje a v akých podmienkach pretože pri stanovení rovnakých výstupných štandardov bude záležať predovšetkým na týchto indikátoroch, vytvárajúc tak model dopytovo – orientovanej kvality ďalšieho vzdelávania. Účastník vzdelávania by mal podobne prostredníctvom informačného systému ďalšieho vzdelávania dostať prehľadnejšie informácie o vzdelávacích programoch, čo zvýši jeho možnosť lepšie sa rozhodnúť. Previazanosť poradenskej zložky tohto nástroja takisto zabezpečuje aj jeho technické spárovanie s existujúcim portálom Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny – Integrovaným systémom typových pozícií („ISTP“). Predmetná integrácia týchto nástrojov síce nie je predmetom legislatívnej úpravy v zákone, ministerstvo školstva ňou však odpovedá na potreby uchádzačov o zamestnanie a následne aj účastníkov vzdelávania, ktorí si prostredníctvom tohto reťazca vyhľadajú voľnú pracovnú pozíciu na pracovnom trhu, dozvedia sa aká časť kvalifikácie im k výkonu povolania chýba a následne im systém vyhľadá aj realizované vzdelávanie a to s ohľadom na regionálnu, časovú a cenovú dostupnosť príslušného vzdelávania. Výber najperspektívnejšej kvalifikácie z pohľadu samotnej zamestnateľnosti účastníka vzdelávania zároveň podporí inštitút krátkodobých a strednodobých prognóz vzdelávacích potrieb v jeho regióne.

Z pohľadu potrieb zamestnávateľov s ohľadom na štruktúru národného hospodárstva na Slovensku by asi najviac stála za zmienku odpoveď na provokatívnu otázku, či Slovenská republika vôbec potrebuje vyššiu mieru kvalifikácie pracovnej sily, pre účely tohto článku ju však zatiaľ nechajme bokom a položme si iné dve otázky. Tá klasická otázka zamestnávateľov (kombinovaná s výčitkou) smeruje k odpovedi, či slovenský systém vzdelávania skutočne vie pripraviť absolventa vzdelávania na výkon určitej pozície na

pracovnom trhu? Ale tiež naopak; a to je otázka druhá, či vie slovenský zamestnávateľ definovať obsah kvalifikácie s ktorou má absolvent vzdelávania vstúpiť na pracovný trh? Čiastočnú odpoveď na túto otázku (nakoľko na tieto otázky musí zodpovedať tak systém školského/formálneho vzdelávania, ako aj ďalšieho/neformálneho vzdelávania) dáva práve zákon o celoživotnom vzdelávaní, ktorý zamestnávateľovi prisudzuje úlohu odberateľa kvalifikovanej pracovnej sily pre ktorého je dôležité, aby vstupoval do vytvárania kvalifikačných štandardov na národnej úrovni a takto predurčoval obsah vzdelávania pre jednotlivé kvalifikácie, čím zákon prenáša zodpovednosť za obsah kvalifikácií do siete sociálneho partnerstva. Ďalšie vzdelávanie sa týmto dostáva ešte bližšie k zamestnávateľom a bude môcť veľmi flexibilne reagovať na potreby trhu práce. Nakoniec, aj systém monitorovania a prognózovania vzdelávacích potrieb má za úlohu efektívne vynakladať prostriedky na ďalšie vzdelávanie a to tým spôsobom, že nasmeruje vzdelávajúcich sa práve na tie oblasti a kvalifikácie, ktoré sú zamestnávateľmi najviac žiadané.

Záver

Zákon o celoživotnom vzdelávaní vstúpil do účinnosti 1. februára 2010, už dnes je však jasné, že v hľadaní odpovede na otázku kvality vzdelávania na Slovensku a ďalších otázok musia príslušné štátne orgány v úzkej spätosti s účastníkmi vzdelávania, vzdelávacími inštitúciami a zamestnávateľmi pokračovať. Neustále totiž ostáva otvorená pandorina skrinka extenzívneho budovania „kvality“, či takmer všeobecného a nekritického sledovania lisabonských cieľov a benčmarkov Európskej komisie. Špecifickejšie tak bude v oblasti ďalšieho vzdelávania v budúcnosti potrebná revízia jeho cieľov, charakteru a vnútornej štruktúry a to najmä vo forme užšieho zamerania sa na kvalitu na výstupe cez efektívny systém celoživotného poradenstva (zákon o celoživotnom poradenstve by sa mal, v zmysle uznesení vlády dostať do legislatívneho procesu v roku 2011), či cez budovanie motivačných nástrojov účasti na vzdelávaní (napr. zákon o financovaní celoživotného vzdelávania), dotvárajúc tak triádu zložiek efektívneho systému flexiistoty na Slovensku.